



**Co-funded by
the European Union**

АКТИВУЮЧИЙ СЦЕНАРІЙ УРОКУ
розроблений в рамках проєкту
„ІННОВАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ”

Тема:

**Що таке фейкові новини? Розпізнаємо неправдиву
інформацію крок за кроком
(Вступ до теми дезінформації – визначення, приклади,
контексти)**

1. Цілі уроку

Учень:

- пояснює, що таке фейкові новини, дезінформація, клікбейт і дипфейк,
- може визначити різницю між правдивою та неправдивою інформацією,
- знає інструменти для перевірки інформації в PL/CZ/SK та ЄС,
- розуміє, як працюють емоції в інформаційних повідомленнях,
- розвиває навичку критичного мислення та співпраці.

2. Цільова група

Учні початкових шкіл

3. Методи навчання

- Мозковий штурм
- Дискусія
- Робота в групах
- Вікторина
- Аналіз текстів і заголовків

4. Навчальні матеріали / джерела

- Проектор або інтерактивна дошка
- Картки із заголовками статей (2 фейкові новини + 2 правдиві)
- Інфографіка: „Життєвий цикл фейкової новини”
- Фліпчарт і маркери
- Платформи фактчекінгу:

Польща: Demagog.org.pl, Konkret24

Чехія: Manipulátoři.cz, Demagog.cz

Словаччина: Demagog.sk, Infosecurity.sk

ЄС: EUvsDisinfo.eu, EDMO.eu

Проект спільно профінансований Європейським Союзом



**Co-funded by
the European Union**

5. Хід уроку (тривалість: 45 хвилин)

1. Вступ – що ви знаєте про фейкові новини? (5 хв)

Форма: мозковий штурм

Хід:

Учитель запитує:

- Що означає термін fake news?
- Чи зустрічали ви його у соціальних мережах?
- Які приклади приходять вам у голову?

Інформація для вчителя / на слайд / для усної подачі:

Фейкова новина – це неправдива або маніпулятивна інформація, яка створена й подана так, щоб виглядати як справжнє повідомлення. Її автори свідомо хочуть ввести читачів в оману, викликати емоції або спонукати до швидкого поширення далі – без перевірки, чи справді те, що ми читаємо або дивимося, відповідає дійсності.

Фейкова новина може мати різні форми:

- статті в інтернеті,
- допису в соціальних мережах,
- маніпулятивного фото або графіки,
- короткого відео,
- навіть смішного мема, який здається невинним.

Мета фейкових новин – не інформувати, а маніпулювати, тобто впливати на наше мислення, рішення, а передусім на емоції, такі як страх, гнів, обурення, смуток чи захоплення. Такі повідомлення можуть нас здивувати чи розважити, але часто вводять в оману.

Фейкові новини часто створюються для того, щоб:

- отримати клікабельність (багато переходів на сайт),
- заробити гроші на рекламі,
- вплинути на громадську думку, наприклад перед виборами,
- послабити довіру до важливих інституцій, таких як уряди, організації охорони здоров'я чи ЗМІ.

Те, що щось виглядає професійно або з'явилося „в інтернеті”, не означає, що це правда. Тому варто перевіряти інформацію у надійних джерелах, мислити самостійно й не вірити безкритично в усе, що бачимо в мережі.



**Co-funded by
the European Union**

2. Визначення та приклади (10 хв)

Форма: міні-лекція + усна вікторина

Хід:

Учитель подає короткі визначення та показує різні приклади:

Визначення:

Фейкові новини (Fake news)

Фейкові новини – це неправдива інформація, яку хтось створив спеціально для того, щоб ввести аудиторію в оману. Зазвичай вони виглядають дуже правдоподібно – як справжні повідомлення з газет, інформаційних порталів чи соціальних мереж. Інколи вигадані повністю з нуля, а інколи містять частину правди, але подані так, що змінюють сенс або спотворюють дійсність.

Фейкові новини часто мають конкретну мету – наприклад, викликати страх, обурення, схилити до голосування за певну особу, очорнити якусь групу або просто привернути увагу й заробити гроші на кліках. Найчастіше ми зустрічаємо їх у соцмережах, де вони швидко й масово поширюються – часто людьми, які навіть не знають, що передають неправду.

Типові ознаки фейкової новини:

- відсутність джерела або дуже загальне посилання на „експертів” без прізвищ,
- сильні емоції: страх, гнів, здивування,
- неперевірені цифри або графіки,
- нібито „сенсаційне відкриття”, про яке більше ніхто не повідомляє.

Приклад: "Вчені виявили, що пити три чашки кави на день робить людину імунною до всіх хвороб."

Дезінформація

Дезінформація – ширше явище, ніж фейкові новини. Це свідоме поширення неправдивих, маніпулятивних або неповних відомостей для того, щоб когось ввести в оману, зашкодити йому або викликати конкретну реакцію – наприклад, страх, хаос, недовіру.

Приклади дезінформації:

- повністю вигадане повідомлення (фейкова новина),
- правдива інформація, вирвана з контексту або подана лише частково,
- спотворені дані, які натякають на інше, ніж є насправді,
- повторення лише однієї версії події та замовчування інших (маніпуляція повідомленням).



Co-funded by the European Union

Дезінформація часто використовується в політиці, ЗМІ та інтернеті, а також у часи воєн, криз чи виборчих кампаній – щоб впливати на поведінку людей або дестабілізувати суспільство.

Приклад: "Міські влади оголосили, що завтра всі продуктові магазини будуть закриті на два тижні. Людям слід негайно зробити великі запаси їжі."

Клікбейт (Clickbait)

Clickbait з англійської дослівно означає „приманка для кліків”. Це привабливий, часто перебільшений і сенсаційний заголовок, який змушує натиснути на новину, навіть якщо її зміст майже не відповідає заголовку.

Приклад клікбейту:

"Шок! Подивіться, що зробили учні під час уроку — ніхто цього не очікував!"
Після натискання з'ясовується, що це був просто звичайний шкільний проєкт.
Мета клікбейту зазвичай — привернути увагу та збільшити кількість відвідувань сторінки, що призводить до доходів від реклами. Хоча не кожен клікбейт є фальшивою інформацією, він часто є першим кроком до маніпуляції або дезінформації.

Мета клікбейту зазвичай – привернути увагу й збільшити кількість відвідувань сайту, що дає прибуток від реклами. Хоча не кожен клікбейт є неправдивим повідомленням, він часто стає першим кроком до маніпуляції або дезінформації.

Дипфейк (Deepfake)

Дипфейк – це фальшивий відео- або аудіозапис, створений за допомогою штучного інтелекту. У таких матеріалах можна підставити обличчя й голос відомої особи в контент, якого вона насправді ніколи не казала чи не робила.

На перший погляд дипфейк може виглядати дуже реалістично – як справжнє відео чи інтерв'ю. Це робить його особливо небезпечним, адже він може:

- підробляти політиків, учителів, знаменитостей,
- використовуватися для поширення брехні, шантажу, хаосу,
- бути складним для швидкого розпізнання.

Технологія дипфейку стає дедалі доступнішою й досконалішою, тому важливо навчитися її розпізнавати й не довіряти кожному відео лише тому, що його „бачимо на власні очі”.

Приклад: "Уявіть собі відео, на якому президент цієї країни заявляє, що оголошує капітуляцію під час війни. – Насправді ця особа ніколи цього не говорила, її обличчя та голос були штучно згенеровані, щоб виглядати як справжня промова."

Фактчекінг (Fact-checking)

Фактчекінг – це процес перевірки фактів, даних, цитат і медіаконтенту, щоб підтвердити їхню правдивість. Ним займаються зазвичай незалежні організації або журналістські портали, які спеціалізуються на перевірці інформації у публічному



**Co-funded by
the European Union**

просторі – особливо в інтернеті, соцмережах та у висловлюваннях політиків і знаменитостей.

Фактчекери порівнюють інформацію з надійними джерелами (наприклад, звітами, науковими дослідженнями, офіційною статистикою), щоб визначити, чи вона:

- правдива,
- частково правдива (маніпульована або вирвана з контексту),
- неправдива.

Мета фактчекінгу – обмеження дезінформації, підвищення якості публічної дискусії та зміцнення довіри до перевірених джерел знань.

Приклад: "В інтернеті з'являється стаття: 'Пити теплу воду кожні 15 хвилин вбиває вірус, що спричиняє COVID-19'.

Фактчекінг виглядав би так:

1. перевірка джерел – немає наукових досліджень і рекомендацій ВООЗ, які б це підтверджували
2. консультація з експертами – лікарі та епідеміологи чітко кажуть, що пиття води не захищає від інфекції
3. висновок – інформація ХИБНА."

Інформаційна бульбашка

Інформаційна бульбашка – це явище, коли людина отримує й бачить переважно таку інформацію, яка відповідає її попереднім поглядам і зацікавленням. Вона виникає головним чином завдяки алгоритмам соцмереж і пошукових систем, які підлаштовують контент до поведінки користувача – того, що він лайкає, дивиться, коментує.

Наслідки:

- користувач має обмежений контакт із різними думками й даними,
- дедалі рідше бачить інші точки зору,
- його власні переконання закріплюються й посилюються, навіть якщо вони хибні.

Інформаційні бульбашки можуть призводити до браку розуміння інших людей і поглядів, до поглиблення суспільних поділів і до легшого прийняття фейкових новин, якщо вони лише підтверджують те, що користувач уже „знає”.

Приклад: "Уявіть собі, що Анна дуже любить коней. Вона дивиться відео про коней на YouTube, читає книги про коней і розмовляє про них з подругами. Коли вона заходить в інтернет, вона в основному бачить рекламу з кіньми, відео про верхову їзду та пропозиції нових книг про коней.

З часом Анна починає вірити, що коні — це найкрутіші тварини в світі, і що їх люблять усі. Коли її однокласник говорить, що йому більше подобаються динозаври або роботи, Анна здивована — адже вона ніде не бачила такого!

Це і є інформаційна бульбашка — коли інтернет показує нам лише те, що ми вже любимо, і через це ми не бачимо інших цікавих речей чи точок зору."



**Co-funded by
the European Union**

Ефект підтвердження (confirmation bias)

Ефект підтвердження – це природна схильність людини вірити в інформацію, яка збігається з її попередніми переконаннями, і ігнорувати ту, що їм суперечить – навіть якщо вона правдива. Це відбувається несвідомо й призводить до того, що ми відкидаємо факти, які могли б змінити нашу думку.

Приклад: "Кацпер вважає, що собаки розумніші за котів. Коли він дивиться відео в інтернеті, на якому собака виконує трюки, він думає:

'Бачиш? Собаки справді розумні!'

Але коли він бачить відео, на якому кіт робить щось хитре, він каже:

'Мабуть, випадковість. Коти просто мали удачу.'

Що тут відбувається?

Кацпер вірить у щось (що собаки розумніші), тому він звертає увагу лише на ту інформацію, яка підтверджує його думку, і ігнорує

3. Вправа – розпізнай фейкові новини (15 хв)

Вправа: Розпізнай фейкові новини

Тривалість: 15 хвилин

Форма: робота в групах (3–5 осіб)

Мета: розвиток умінь аналізувати інформацію, критичного мислення та співпраці

Інструкція для вчителя:

- Поділи клас на групи по 4–5 осіб.
- Роздай кожній групі набір із 4 заголовків новин (наприклад, надрукованих на картках).

Завдання групи:

- прочитати кожен заголовок,
- вирішити, які з них є фейковими новинами,
- обґрунтувати свій вибір – наприклад, на основі мови, джерела, емоцій, відсутності фактів тощо.

(Опційно) Учні можуть скористатися телефонами чи комп'ютерами й спробувати знайти підтвердження/спростування інформації на таких сайтах:

- Demagog.org.pl (PL)
- Manipulátori.cz (CZ)
- Demagog.sk (SK)
- EUvsDisinfo.eu (EC)

Після завершення – кожна група презентує свій вибір і пояснення.



**Co-funded by
the European Union**

Набір прикладів заголовків для аналізу (польською мовою):

1. Заголовок А (фейкова новина):

„Unia Europejska zakazuje sprzedaży książek papierowych – tylko e-booki od 2026 roku!”

Підказка: відсутність джерела, сенсаційність, дезінформація. ЄС не видавала такого рішення.

2. Заголовок В (правдива новина):

„Uczniowie ze Słowacji, Czech i Polski wzięli udział w międzynarodowym projekcie o mediach”

Підказка: нейтральний тон, можливо підтвердити, реальна освітня ініціатива.

3. Заголовок С (фейкова новина):

„Szczepionki powodują magnetyzm ciała – dowód na filmie!”

Підказка: приклад популярної теорії змови. Науково спростовано, відсутнє наукове джерело.

4. Заголовок D (правдива новина):

„Władze Czech uruchamiają nowy portal do walki z dezinformacją”

Підказка: реальні дії уряду, можна перевірити в офіційних джерелах.

Питання для обговорення з класом після вправи:

- Що допомогло вам розпізнати неправдиву інформацію?
- Які „сигнали тривоги” ви помітили в заголовках?
- Які помилки можна зробити, читаючи новини без перевірки джерела?

4. Дискусія: Чому фейкові новини працюють? (8 хв)

Форма: керована розмова

Хід:

Учитель запрошує учнів до бесіди у формі модерації класової дискусії або розмови в колі.

Мета – усвідомити, чому фейкові новини є ефективними й важкими для розпізнавання, а також як ми самі можемо потрапити в їхню пастку.

Питання до учнів (для роздумів):

- Чому деякі люди вірять у фейкові новини, навіть якщо вони неправдиві?
- Чи всі фейкові новини виглядають дивно, чи інколи вони виглядають дуже реалістично?
- Які емоції ви відчуваєте, коли натрапляєте на сенсаційну, шоковую новину?
- Чи траплялося вам поширювати щось, що згодом виявилось неправдою?
- Як можна захиститися від поспішного поширення фейкових новин?



**Co-funded by
the European Union**

Інформація для вчителя (можна подати усно або на слайді):

Фейкові новини працюють ефективно з кількох причин — і це не випадковість. Вони створені так, щоб впливати на наше мислення та емоції.

Ключові механізми:

1. Простота і видима правдоподібність

Фейкові новини часто написані простою мовою, з сильними лозунгами, які легко запам'ятати.

Приклад: „Вчені підтвердили: вакцина змінює ДНК!” – коротко, просто, переконливо... але неправдиво.

2. Викликання сильних емоцій

Автори фейкових новин спеціально використовують емоційно насичену мову: страх, гнів, здивування.

Завдяки цьому такі тексти швидше привертають увагу.

Емоції → імпульсивна дія → поширення без роздумів.

3. Легкість поширення

Фейкові новини дуже просто передати далі – достатньо одного кліку:

„поділитися”, „переслати”, „скинути в класний чат”.

4. Ефект підтвердження (confirmation bias)

Ми значно охочіше віримо в те, що підтверджує наші попередні переконання, ніж у те, що їх підважує – навіть якщо нова інформація є неправдивою.

Приклад: людина, яка не довіряє лікарям, радше повірить у фейкову новину про „ліки з інтернету”, ніж у наукові дані.

5. Авторитет і форма подачі

Деякі фейкові новини виглядають дуже професійно: мають логотипи, фото, підроблені цитати відомих осіб.

Для багатьох людей форма = правда.

Учні також можуть переплутати професійно оформлену фейкову новину зі справжнім повідомленням.

5. Підсумок і рефлексія (7 хв)

Форма: індивідуальна робота

Хід:

Учитель роздає учням маленькі картки або просить записати в зошитах коротку рефлексію після уроку.

Учні обирають і завершують одне з наведених речень:

- „Найважливіше, чого я сьогодні навчився/навчилася, це...”
- „Від сьогодні перед поширенням інформації я перевірю...”



**Co-funded by
the European Union**

- „Мене здивувало, що фейкові новини можуть...”
- „Я зрозумів/зрозуміла, що емоції в новинах можуть...”
- „У майбутньому я намагатимусь...”

Охочі учні читають свої речення вголос (або вчитель обирає кілька анонімно, якщо зібрав їх заздалегідь).

Учні також можуть приклеїти свої картки з рефлексіями до „дошки знань” (наприклад, фліпчарту або стіни), яка залишиться в класі.

Розширений підсумок учителя (з основними висновками):

Фейкові новини – це не лише смішні меми чи дивні повідомлення з інтернету. Це реальна загроза для наших знань, безпеки й довіри між людьми.

Неправдива інформація може призвести до хибних рішень, таких як:

- відмова від лікування,
- участь у словесній агресії онлайн,
- поширення нетолерантності.

Ми часто не усвідомлюємо, що самі – навіть без поганих намірів – можемо бути частиною цієї проблеми, якщо поширимо неправдиву інформацію або емоційно відреагуємо на щось неперевірене.

Тому в ХХІ столітті однією з найважливіших навичок є **критичне мислення**:

- уміння перевіряти джерела,
- розпізнавати маніпуляції,
- ставити запитання замість сліпого прийняття інформації.

Словник понять – Фейкові новини і дезінформація

Поняття	Визначення
Фейкова новина (Fake news)	Неправдива або маніпулятивна інформація, яка виглядає як справжнє повідомлення. Її мета – ввести в оману, викликати емоції або здобути популярність.
Дезінформація	Свідоме поширення неправдивих, часткових або маніпулятивних відомостей з метою впливу на аудиторію. Може мати політичний, соціальний чи ідеологічний характер.
Клікбейт (Clickbait)	Емоційний, перебільшений заголовок, мета якого – привернути увагу й змусити натиснути, незалежно від правдивості змісту.



Co-funded by
the European Union

Поняття	Визначення
Дипфейк (Deepfake)	Фальшивий відео- або аудіозапис, створений за допомогою штучного інтелекту, який імітує чийсь промову чи поведінку.
Фактчекінг (Fact-checking)	Процес перевірки фактів та правдивості інформації незалежними організаціями чи порталами. Служить боротьбі з дезінформацією.
Інформаційна бульбашка	Явище, коли аудиторія бачить переважно контент, який відповідає її власним поглядам, що обмежує контакт із різними думками й зміцнює переконання.
Ефект підтвердження	Схильність вірити в інформацію, яка підтверджує попередні переконання, і ігнорувати ту, що їм суперечить. Це явище полегшує поширення фейкових новин.

ПОСІБНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

(підтримує реалізацію сценарію та дозволяє адаптувати до різних груп)

Загальні цілі уроку

- Формування цифрових і медіакомпетенцій
- Розвиток умінь критичного мислення
- Усвідомлення загроз, пов'язаних із дезінформацією та впливом емоцій на сприйняття інформації

Адаптація до вікової групи

- Унікаємо надто технічних термінів (наприклад, „алгоритми розповсюдження контенту”) – пояснюємо їх простими порівняннями.
- Учні є активними користувачами соціальних мереж – варто користуватися прикладами з TikTok, YouTube, Instagram.
- Добираємо **неполяризуючі** приклади фейкових новин, які не стосуються поточної внутрішньої політики, щоб уникнути суперечок чи напруги.

Методичні вказівки – як проводити урок

Вступ:

- Почни з понять, відомих учням (YouTube, Instagram, меми).
- Використай мозковий штурм – він мотивує учнів до мислення і відкриває тему.

Робота в групах:

- Добери заголовки, відповідні віку – з гумором, але без суперечливих тем.
- Переконайся, що в кожній групі є хтось, хто вміє користуватися пошуковиком.



**Co-funded by
the European Union**

Дискусія:

- Модеруй висловлювання – не оцінюй, а запитуй: „Чому ти так вважаєш?”
- Покажи, що навіть дорослі можуть повірити у фейкові новини – це не сором, але варто вчитися розпізнавати їх.

Рефлексія:

- Заверши урок позитивним меседжем: учні мають вплив на те, що відбувається в мережі.

Матеріали для використання / підготовки

- Набори заголовків для аналізу – мовно адаптовані (PL/CZ/SK)
- Список сайтів для фактчекінгу
- Вікторина або інтерактивна гра (Kahoot, Wordwall) – для закріплення знань
- Картки / стікери для рефлексії та створення „дошки знань”

Можливі розширення / додаткові завдання

- **Домашнє завдання:** знайди статтю/новину й перевір її правдивість у надійних джерелах.
- **Класний проєкт:** створіть спільний плакат з 10 правилами „Як не потрапити на фейкові новини”.
- **Міні-гра (драма):** розіграйте сценку „Учень отримує повідомлення – правдиве чи неправдиве?”.

Джерела наукові й освітні (міжнародні та європейські)

EDMO – European Digital Media Observatory

<https://edmo.eu>

– джерело знань про механізми дезінформації, співпрацю європейських фактчекінгових організацій, медіаосвіту.

EUvsDisinfo – проєкт Європейської служби зовнішніх дій

<https://euvsdisinfo.eu>

Проект спільно профінансований Європейським Союзом



**Co-funded by
the European Union**

– база проаналізованих фейкових новин, типологія дезінформації, освітні інструменти й кампанії проти неправдивих відомостей.

UNESCO – „Media and Information Literacy Curriculum for Teachers”

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971>

– визначення та глобальний контекст фейкових новин, дипфейків, алгоритмів та інформаційних бульбашок.

Польські джерела фактчекінгу й освіти

Demagog.org.pl – найбільший польський фактчекінговий портал

<https://demagog.org.pl>

– визначення: фейкові новини, дезінформація, клікбейт, фактчекінг; аналіз конкретних прикладів.

Konkret24 – верифікаційна редакція TVN24

<https://konkret24.tvn24.pl>

– аналізи дезінформації, що вводить в оману, у сферах освіти, здоров'я, політики й науки.

Niebezpiecznik.pl – портал про безпеку в мережі та цифрову освіту

<https://niebezpiecznik.pl>

– матеріали про дипфейк, соціальну інженерію та інтернет-шахрайства.

Чеські та словацькі джерела фактчекінгу

Manipulátoři.cz

<https://manipulatori.cz>

– чеський освітньо-аналітичний портал, що спеціалізується на викритті маніпуляцій, теорій змови та дезінформації.

Demagog.cz / Demagog.sk

<https://demagog.cz> / <https://demagog.sk>

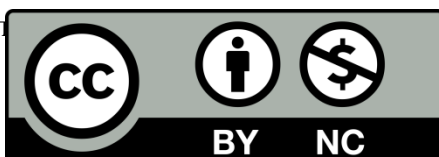
– чеський і словацький відповідник польського Demagoga; перевірка висловлювань політиків і медійних новин.

Infosecurity.sk – Inštitút pre bezpečnostnú politiku

<https://infosecurity.sk>

– аналізи дезінформації у Словаччині та Центрально-Східній Європі, включно зі звітами про молодь і фейкові новини.

Проект спільно



з Європейським Союзом